



# Hvad ved vi om social- og sundhedsuddannelserne i Danmark? Et scoping review

What do we know about social and health care education in Denmark? A scoping review

Anne Görlich, Emma Søndergaard Thomsen,  
Helene Hoffmann Jensen & Katrine Thea Pløger Nielsen

Aalborg Universitet, Institut for Kultur og Læring, Danmark

(anneg@ikl.aau.dk)

## Abstract

Even though social and health care education (social- og sundhedsuddannelserne) in Denmark has existed since 1991, the amount of research in this field is limited. This scoping review aims to bring together the existing knowledge about social and health care education in Denmark in the attempt to produce an overview of research topics and findings. Hence, the scoping review explores what research in a Danish context has been interested in when researching social and health care education programmes since 1991. The first part of the review focuses on the research in two specific arenas: those of school, practices of school culture, teaching, and learning on the one hand, and those of apprenticeship, training, and learning on the other. The second part of the review examines the transversal complex interactions between school culture, teaching, learning, the students' subjectivity, communities etc., and how these factors affect students' motivation, participation, and retention throughout the educational processes. Furthermore, the review unfolds which aspects of social and health care education have been studied the most and which lack focus, thereby identifying potential knowledge gaps in the research into social and health care education.

**Keywords:** scoping review, vocational education, social and health care education, apprenticeship



## Introduktion

Social- og sundhedsuddannelserne<sup>1</sup> i Danmark blev oprettet i 1991 og har siden 2008 været indlemmet i erhvervsuddannelsessystemet, som består af 101 erhvervsuddannelser med over 300 trin eller specialer (UddannelsesGuiden, 2025). Ligesom det gør sig gældende med erhvervsuddannelserne generelt, er frafaldet meget højt, eksempelvis på social- og sundhedsassistentuddannelsen, hvor 31-35 procent af eleverne er faldet fra efter tre år (Rambøll, 2024). Der er derfor brug for viden dels om frafald og gennemførelse på uddannelserne såvel som mere generel viden om, hvad der fungerer og hvilke udfordringsbilleder, der tegner sig.

Generelt har det været kendetegnende for erhvervsuddannelsesforskningen i Danmark, at den har været sparsom i omfang, præget af fragmenterede vidensmiljøer samt begrænset systematisk udvikling af samarbejdet mellem forskning og praksis (Uddannelses- og forskningsstyrelsen, 2022). Denne udvikling er dog forandret de senere år med både Center for Viden om Erhvervsuddannelser (CEVEU) og ForskningsCenter for Uddannelse på SOSU-området (FoCUS), som netop har til formål at styrke forskningen og samarbejdet omkring udvikling af viden til gavn for praksis.

Dette scoping review er et forsøg på at tage endnu et skridt i den retning og skabe overblik over noget af den forskning, der eksisterer på social- og sundhedsuddannelsesområdet. Reviewet er blevet til som en del af forskningsprojektet "Faglig tilblivelse og øget gennemførelse på SOSU H", som undersøger elevers forløb gennem social- og sundhedsuddannelserne med fokus på muligheder og barrierer for gennemførelse i skoledelen, oplæringsdelen på arbejdspladsen og koblingen mellem disse. I arbejdet med forskningsprojektet er der opstået et behov for at få et overblik over, hvad forskningen har interesseret sig for, hvad angår selve uddannelserne og hvilken viden der er produceret. Vi ønsker dermed at få overblik over den forskning, som har undersøgt problemstillinger relateret til både skoledelen af uddannelsen til social- og sundhedsassistent og -hjælper, oplæringsdelen, hvor eleverne er i oplæring på plejehjem, hjemmepleje, hospital, psykiatri, bosted og andre steder, hvor man bruger social- og sundhedsuddannet personale samt mere tværgående perspektiver. Dette scoping review er derfor udarbejdet med udgangspunkt i følgende undersøgelsesspørgsmål: *Hvad fokuserer forskningen i social- og sundhedsuddannelserne i Danmark på og hvad mangler der fokus på?*

## Metodevalg og fremgangsmåde

Et scoping review er et systematisk litteraturstudie, som har til hensigt at afdække eksisterende litteratur i et givent felt med henblik på at identificere

metodiske og begrebsmæssige tendenser samt potentielle videnshuller (Daudt et al., 2013). Hvor et systematisk review eller en metaanalyse ville forudsætte en relativt homogen litteraturlæse og et mere effektorienteret forskningsspørgsmål, ligger scoping reviewets styrke i dets evne til at rumme variation og skabe analytisk tematisk overblik men med mindre stringente krav til kvalitets- og vurderingskriterier (Arksey & O'Malley, 2005; Levac et al., 2010). For at kunne etablere et analytisk præcist overblik har vi truffet to metodiske valg med betydning for de tekster, der er med i reviewet. For det første har vi valgt at zoome ind på den eksisterende forskning i en dansk kontekst og dermed udelade et internationalt perspektiv. Da social- og sundhedsuddannelserne er historisk, organisatorisk og lovgivningsmæssigt forankret i en dansk erhvervsuddannelsestradition, hvor vekselluddannelsesprincippet, arbejdsmarkedsparternes rolle og den kommunale forankring spiller en central rolle, vil inddragelsen af forskning fra andre lande med andre institutionelle rammer og reguleringsformer gøre det vanskeligere at skabe dette vidensoverblik, der har gjort og gør en forskel for praksis i Danmark. Dette skal ikke forstås som en antagelse om, at internationale perspektiver er irrelevante, men som et metodisk greb der muliggør en analytisk stringent kortlægning af et lille forskningsfelt, hvor en kontekstspecifik viden kan bidrage til at sikre praktisk anvendelighed.

For det andet har vi valgt kun at inddrage peer-reviewed forskning eller anden publiceret viden, der lever op til gængse forskningskriterier som gennemsigthed, systematik og relevans. Dette valg er truffet for at sikre sammenlignelighed på tværs af studier og for at kunne analysere feltets metodiske og teoretiske udvikling. Valget indebærer, at praksisrapporter og udviklingsprojekter uden tydelig metodisk redegørelse ikke er inkluderet. Selvom disse rummer værdifuld viden til gavn for praksis, repræsenterer de en anden vidensform, der ikke inkluderer gængse videnskabelige kvalitetskriterier og som det derfor ikke er muligt systematisk at sammenligne i en kortlægning.

Indeværende scoping review er udformet med udgangspunkt i Arksey og O'Malleys (2005, s. 22) foreslåede trin: 1) identifikation af forskningsspørgsmål, 2) identifikation af relevante studier, 3) udvælgelse af studier, 4) kortlægning af data og 5) rapportering af resultater. Forskningsspørgsmålet er udviklet med udgangspunkt i formålet for scoping reviewet og søgestrengen er udarbejdet med basis i denne. Søgestrengen anvendt er derfor:

- SOSU\* OR "social- og sundhedsassistent\*" OR "social- og sundhedshjælper\*" OR "social- og sundhedsuddannelse\*"

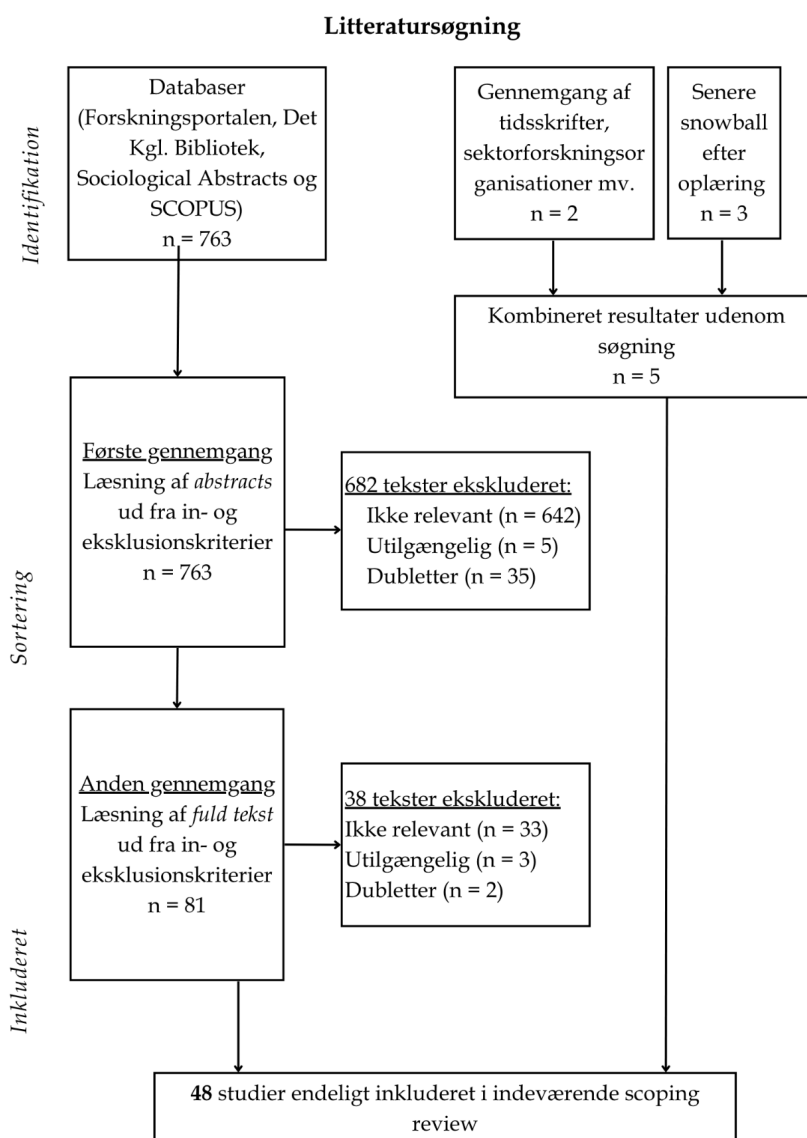
Litteratur til scoping reviewet er hovedsageligt fundet ved anvendelse af søgestrengen i følgende fire databaser: Forskningsportalen (275 resultater), Det Kongelige Bibliotek (470 resultater), Sociological Abstracts (7 resultater) og SCOPUS (11 resultater). Søgningen har således givet 763 resultater, som herefter

er gennemgået, først med læsning af abstracts siden af fuld tekst, med henblik på at in- eller ekskludere dem ud af fra følgende fire kriterier: 1) udgivelsesdato er mellem 1991 og reviewets udarbejdelse i 2023, 2) teksten undersøger social- og sundhedsuddannelserne i en dansk kontekst, 3) teksten omhandler helt eller delvist social- og sundhedsuddannelserne specifikt eller anvender social- og sundhedsuddannelserne som case og 4) teksten er peer-reviewed forskning eller på anden vis lever op til kriterierne for forskning og evaluering i forhold til afgrænsning, gennemsigtighed, valg af metoder, stringens etc. Som supplement til søgningen har vi gennemgået Det nationale forsknings- og analysecenter for velfærd (VIVE)'s og Professionshøjskolernes Vidensdatabase (UC Viden)'s databaser i overensstemmelse med Arksey og O'Malley's (2005) anbefaling om manuelt at gennemgå nøgleorganisationer og -tidsskrifter. Her har vi inkluderet to tekster, som levede op til reviewets kriterier, men ikke var dukket op i databaserne. Den oprindelige søgning er foretaget i medio 2023 og gentaget i medio 2024 med fokus på nyere publikationer i 2023 og 2024, hvoraf der ikke blev fundet nogen.

Relevante studier blev identificeret via en in- og eksklusionsproces opdelt i to faser. Første fase var baseret på gennemlæsning af abstracts, hvor 682 tekster blev ekskluderet. Den hyppigste årsag til eksklusion var, at teksterne var undervisningsmateriale, hvor 254 tekster blev sorteret fra. Den næst hyppigste årsag til eksklusion var, at emnet ikke omhandlede uddannelse. Her blev 149 tekster frasortet. Derudover var årsagerne til eksklusion, at teksten undersøgte forhold relateret til arbejde frem for uddannelse (128), at det ikke var peer-reviewed eller levede op til gængse kvalitetskriterier for forskning (82), at teksterne omhandlede en anden uddannelse end social- og sundhedsuddannelserne (28), at de ikke var tilgængelige (5) og én, som var udgivet før 1991 (1). De resterende 35 tekster var dubletter. Dette efterlod 81 tekster til anden fase. Disse blev læst i dybden med henblik på dels yderligere at frasortere tekster, der ikke levede op til reviewets inklusionskriterier, dels at skabe overblik over de inkluderende tekster. Der er tale om en dobbelt screeningsproces, hvor to eller flere forskere har gennemgået de inkluderende tekster.

I næste skridt, der også er inspireret af Arksey og O'Malley (2005), har vi for hver tekst systematisk noteret udgivelsestype, genstandsfelt, fokus, formål, tematikker, metode, teori og tekstens konklusioner, samt hvorvidt teksten in- eller ekskluderes. Dette muliggør dels en kvantitativ optælling af den type af forskning, der er lavet om uddannelsen siden opstart (forskningsrapporter, artikler, ph.d.'er mv.), dels en kvalitativ analyse af, hvilke spørgsmål forskningen har været optaget af, hvilke metoder er anvendt samt resultaterne af forskningen. I anden fase blev 38 tekster ekskluderet. Her var den største årsag til eksklusion, at teksten ikke var peer-reviewed eller levede op til gængse kvalitetskriterier, på baggrund af hvilket 25 tekster blev ekskluderet. Derudover var én tekst under-

visningsmateriale, fem havde et emne, som ikke er relevant for indeværende review, to undersøgte andre uddannelser end social- og sundhedsuddannelserne og tre var utilgængelige. Derudover var der to dubletter. Herefter gennemgik vi relevante tidsskrifter og sektorforskningsorganisationer og andre for eventuelle oversete publikationer, hvorefter to publikationer blev tilføjet. Sluttelig er der tilføjet tre tekster via snowball-metode med særligt fokus på oplæring i uddannelsesforløbet, da der var færre publikationer herom end forventet i vores oprindelige søgning. I det endelige review er dermed inkluderet 48 tekster. Oversigt over in- og eksklusionsprocessen ses i følgende flow chart (figur 1):



Figur 1. Flow chart over eksklusion og inklusion af tekster i indeværende scoping review.

Efter en fuldtekst-sortering og syntese af teksterne er resultaterne blevet sammenholdt og der er foretaget en inddeling af teksterne i tværgående tematikker. Med udgangspunkt i korte resuméer af hver af teksterne, har vi inddelt dem i tekster, der handlede om det samme, for eksempel fag og undervisning, trivsel, frafald og fastholdelse, oplæring og så videre. En del tekster har mere tværgående tematikker med fokus på sammenhæng og samspil, mens andre var mere rettet mod afgrænsede og arenaspecifikke temaer. Vi endte således i den endelige opdeling, som beskrives i det følgende.

### Analyse: Scoping reviewets resultater

Analysen af de endelige tekster falder i to dele. Den første del handler om den forskning som har de to specifikke arenaer *skole* og *oplæring* som undersøgelsesfelt. Det er således forskning, som retter blikket mod bestemte praksisser i forhold til skolekultur og undervisning på den ene side og oplæring på den anden side. Den anden del af scoping reviewet handler om forskning, som ikke har disse arena-specifikke nedslag, men som i stedet undersøger de tværgående komplekse samspil, der sker når skolekultur, undervisning, oplæring, møder diskurser, elevernes subjektivitet, fællesskaber etc., og hvordan dette spiller ind i forhold til elevernes motivation for at være elev på social- og sundhedsuddannelserne. Der er i denne del fokus dels på elevernes *faglige tilblivelsesprocesser* og dels på *til- og fravalgsprocesser* af uddannelsen.

### Skolekultur, undervisning og fag

Dette tema indeholder 19 inkluderede bidrag, som omhandler følgende temaer: *praksis og læring*, *innovation*, *simulationsbaseret undervisning og læring* samt *klasserumskultur og trivsel*. I det følgende vil vi give et kort oprids over forskningen på disse områder.

#### *Praksis og læring*

Praksisnærhed og forholdet mellem teori og praksis er, som på andre erhvervsuddannelser, et centralt tema også på social- og sundhedsuddannelserne. Bøje et al. (2015) udfolder i en undersøgelse af forholdet mellem teori og praksis en række forskellige praktiseringer af dette i forhold til elever med forskellige typer af motivation for social- og sundhedsfaget samt uddannelse generelt (Bøje et al., 2015). Forholdet mellem teori og praksis er også i fokus i en forskningsartikel af Valero et al. (2014), hvori der præsenteres et nuanceret praksisbegreb og betydningen af klarhed, overgange og transfer diskuteres ved at kigge på grundfaget naturfag. De finder, at grundfaget ofte kobles til en formel undervisningspraksis og ikke relaterer sig til erhvervspraksis, og at der dermed er en udfordring med at tilrettelægge undervisningen, så eleverne får mulighed

for at deltage i forskellige erhvervsrettede praksisser. Artiklen peger på, at der skal være større klarhed om, hvornår der er tale om henholdsvis undervisningspraksis og erhvervspraksis samt fokus på overgange mellem dem (Valero et al., 2014).

Et scoping review af dansk forskning om læring på social- og sundhedsuddannelserne (Møller et al., 2021) peger på, at en overvejende del af forskningen i læring på social- og sundhedsuddannelserne har fokus på elevernes læring, læringsforhold og tilrettelæggelsen af læring frem for samspil og sammenhænge mellem elevens og medarbejderes læreprocesser og kollektive læringspraksisser. Der påpeges derudover også manglende forsker-praktikersamarbejde, hvor forskningen i højere grad er med til at udvikle den aktuelle praksis på uddannelserne. Tilsvarende efterlyses i en forskningsartikel en højere grad af etableret samarbejde mellem social- og sundhedsuddannelserne og forskningsverdenen (Nyhus Rohwedder & Thomassen, 2022).

### *Innovation*

Omkring 2012–2017 er begrebet innovation i social- og sundhedsuddannelserne fremtrædende i litteraturen (Wegener, 2012; Wegener, 2013; Haslam et al., 2016; Sørensen et al., 2017). Således undersøger Wegeners ph.d.-afhandling (2013), hvordan sociale praksisser udfolder sig i social- og sundhedsuddannelserne i lyset af innovationsimperativer. Denne forskning viser, hvordan gennemgribende krav om innovation især påvirker uddannelserne i relation til professionelle kompetencer, arbejdsrutiner og værdier. I ph.d.-afhandlingen argumenteres der for, at innovation er en gennemgribende diskurs karakteriseret af ambivalens og modsætninger, som aktørerne i feltet både er modtagere og medskabere af (Wegener, 2013). I en forskningsartikel relateret til sin ph.d. diskuterer Wegener (2012) innovationsdiskursens betydning for innovation i praksis. Der konkluderes, at innovationsbegrebet har nemt ved at engagere diskursivt, men også at konkrete praksisforandringer foregår isoleret fra innovationsdiskursen og at konkrete innovative processer vil øge sandsynligheden for at skabe praksisforankret, bæredygtig udvikling (Wegener, 2012).

I 2016 viser en evaluering af et tværinstitutionelt workshopforløb om sundhedsteknologisk innovationstænkning hos erhvervsskoleelever (heriblandt social- og sundhedsuddannelserne) (Haslam et al., 2016), at samarbejdet mellem elever fra forskellige uddannelser øger respekten for andres såvel som ens egen faglighed samt øger bevidstheden om, at alle har noget at byde ind med i en innovationsproces. Konklusionen peger dog også på en række mere praktiske udfordringer med at planlægge en tværinstitutionel workshop, som går ud over fokus i denne sammenhæng (Haslam et al., 2016).

Foranlediget af den daværende regerings innovationsstrategi undersøger en forskningsrapport (Sørensen et al., 2017) fagligt entreprenørskab i erhvervs-

uddannelserne (herunder social- og sundhedsuddannelserne) gennem en kvalitativ analyse af, hvordan undervisning gennem entreprenørskab kan påvirke elevers læring, motivation og lyst til at deltage i uddannelse. Det konkluderes, at nogle elever profiterer af indsatsen og især engagerer udfordrede elever sig samt at mindre klassisk lærerstyring og mere proces og organisationsstyring kan berige og fremme motivation og læring (Sørensen et al., 2017).

Samlet har innovation siden 2012 haft en fremtrædende plads i social- og sundhedsuddannelserne men er også karakteriseret ved nogen ambivalens og modsætninger, ligesom det konkrete praksisrettede arbejde med innovation kan byde på nogle udfordringer men også fremmer motivation for nogle elever.

#### *Simulationsbaseret undervisning og læring*

Simulationsbaseret undervisning og læring, hvor elever sættes i simulerede praksissituationer, er et af de helt store temaer i forskningen i social- og sundhedsuddannelserne. I 2019 publiceres fra et udviklingsprojekt omhandlende simulationsbaseret undervisning (Aarkrog & Puge, 2019) og dennes betydning for elevernes motivation, forståelse, refleksion og anvendelse af det lærte. På baggrund af projektet konkluderes det, at simulationsbaseret undervisning generelt virker motiverende og engagerende for eleverne. Det gør det nemmere at lære teori, samt at observere, give feedback og reflektere over forskellige måder at udføre en handling på.

I 2021 igangsætter Aarkrog et udviklingsprojekt om simulationsundervisning i elevernes første praktikophold. Resultaterne af projektet viser blandt andet, at eleverne i simulationsugen oplever en intens læreproces, at deres bekymringer for udførelse af praktiske opgaver lettes og at de derudover får øget mulighed for at reflektere og lære af deres fejl. Socialt opnår eleverne en tættere tilknytning til oplæringsvejlederen og fællesskabet mellem eleverne styrkes. Derudover oplever eleverne en tættere kobling mellem skole og oplæring, ligesom oplærere og undervisere får et indblik i hinandens forskellige læringsarenaer (Aarkrog, 2023).

Aarkrog har derudover sammen med Jensen, Lyngholm og Bach (Jensen et al., 2022) undersøgt om kort intens VR-træning og debriefing kan give samme læringsudbytte som case-arbejde. Konklusionen er, at deltagerne husker VR-undervisningen bedre og tilmed har et signifikant højere niveau af tryghed i forhold til at hjælpe en borger efter undervisningen, fordi de er mere sikre på, hvordan de vil gå til en opgave i praksis end kontrolgruppen, som virker mere tøvende og ukonkrete (Jensen et al., 2022).

Møller et al. (2017) har undersøgt simulationsbaseret undervisning i forhold til tværfaglig undervisning for social- og sundhedsassistentelever og sygeplejestuderende. Artiklen konkluderer, at forløbet giver deltagerne bedre forståelser for egne og andres kompetencer, og at det er centralt at begge faggrupper faglig-

hed kommer i spil for patientens bedste. Specifikt for social- og sundhedsassistenteleverne bidrager forløbet også med refleksioner over deres kompetenceniveau i forhold til sygeplejersker og bestyrker deres egen rolle i særlige situationer (Møller et al., 2017). I en forskningsartikel (Møller, 2022a) med relation til Møllers ph.d.-afhandling (2022b) analyseres derudover en elevs fortælling under simulationsbaseret undervisning, hvori der skal træffes hurtige valg. Artiklen viser, hvordan tvivl og uventede situationer i omsorgsarbejdet faktisk har potentiale for at skabe læring, fordi det at give plads til tvivl kan reducere afmagt og mindske elevens følelse af at stå alene om udfordringerne. Der peges således på, at tvivlen med fordel kan fællesgøres og føre til læring.

Samlet set viser forskningen i simulationsbaseret undervisning på social- og sundhedsuddannelserne, at denne undervisningsform har stort potentiale for læring og motivation. Det ser således ud til, at simulationsbaseret undervisning styrker elevens motivation for læring, øger følelsen af tryghed i potentielt svære situationer, giver bedre kollegial forståelse, mindre tvivl og generelt øget læring. I det følgende forlader vi nu det mere indholdsmæssige i undervisningen og ser nærmere på forskningen i klasserumskultur og trivsel på social- og sundhedsuddannelserne.

#### *Klasserumskultur og trivsel*

Klasserumskultur og trivsel er også et fremtrædende tema i forskningen på social- og sundhedsuddannelsesområdet, som flere bidrag handler om. Lynggaard-Jensen og Wegener (2016) har undersøgt klasserumskultur, fællesskaber og gruppearbejde på social- og sundhedsuddannelsen i et aktionsforskningsprojekt. Konklusionen peger blandt andet på, at undervisere og eleverne sammen udvikler et fælles sprog og en fælles bevidsthed om klasserumskultur. Underviserne bliver dermed mere interesseret i at arbejde med elevperspektiver og mere opmærksomme på forskellige elevgrupper i gruppearbejdet. I tråd med dette har Jensen (2011) undersøgt, hvordan man skaber et inkluderende klasserum. Med udgangspunkt i kvalitative interviews og ved brug af diskursanalyser og positioneringsteori, vises det, hvordan diskurser om rummelighed, frafaldsbekæmpelse, uddannelsens status i samfundet og "eget ansvar" medfører særlige positioneringer og dermed eksklusioner af nogle elever i klasserummet. Opfordringen lyder på baggrund heraf, at skolen bør understøtte underviserne i at være opmærksomme på diskurser om "eget ansvar" og hvordan de konkret forholder sig til forskellige elevgrupper.

I 2007 viser en større undersøgelse af undervisningsmiljøerne på ungdomsuddannelser i en særskilt publikation på social- og sundhedsskolerne (Wegener, 2007), hvordan eleverne oplever en tæt sammenhæng mellem trivsel og læring, når de går i en god klasse, bliver behandlet som voksne, har et godt forhold til underviserne og får kompetent hjælp fra underviserne. Den viser også, at en tæt

kontakt mellem underviser og elev er vigtig, dels gennem kontaktlærerordningen og dels i den daglige kontakt også med fokus på omgangstonen mellem eleverne. Derudover peges på nødvendigheden af at have hjælpemidler til rådighed, at tilbyde individuelt tilpasset hjælp samt at styrke demokrati og ansvarlighed gennem elevinddragelse, for eksempel i undervisningsmiljøarbejdet.

Netop demokrati på erhvervsuddannelserne er noget som Duch og Skov (2023) også undersøger, nemlig elevernes erfaringer med demokrati og deres fremtidige forventninger til deres arbejdsliv. Dette viser, at nogle elever er meget demokratisk aktive og har positive erfaringer, som viser at formålet om at styrke den demokratiske deltagelse i erhvervsuddannelserne efterleves. Andre elever har dog svært ved at ytre sig, udøver en form for selvcensur og oplever i mindre udstrækning at have agens og handlemuligheder. Dette mener Duch og Skov kalder på opmærksomhed og didaktiske tilgange, som kan adressere dette. I en artikel undersøger Duch (2023) yderligere, hvilken viden om og erfaringer med demokrati kan elever få gennem skole og oplæring og viser skolers interesse for demokrati i undervisningen men også, hvor forskelligt dette gøres i praksis.

Forskningen i klasserumskultur og trivsel på social- og sundhedsuddannelserne viser samlet set, at dette fokus udvikler en større bevidsthed og fælles sprog herunder også bestemte in- og ekskluderende positioner samt kontakt mellem elever og mellem elever og undervisere. Vi skal i det følgende se nærmere på den del af forskningen i social- og sundhedsuddannelserne der handler om oplæring.

## Oplæring

Til trods for at oplæring<sup>2</sup> på arbejdspladser er helt centralt i social- og sundhedsuddannelserne og tidsmæssigt udgør størstedelen af den samlede uddannelse, er oplæringen forskningsmæssigt meget mindre belyst end skoledelen. Dette tema indeholder 7 inkluderede bidrag som med deres store forskellighed viser hvor fragmenteret erhvervsuddannelsesforskningen i Danmark er.

I 2001 lavede Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) en evaluering af uddannelseskvaliteten i social- og sundhedshjælperuddannelsen, hvor det blandt andet fremhæves, at både uddannelsens opbygning og sammenhængen mellem skole og praktik vurderes forskelligt af elever og undervisere, samt at der behov for at tydeliggøre mål og midler for enkelte uddannelsesdele.

I en ph.d.-afhandling undersøger Bisgaard (2018), hvordan elevers engagement og læring styrkes i oplæringen. Afhandlingen pointerer blandt andet, at engagement og læring styrkes med grundige forberedelser til oplæringen og i sammensætningen af arbejdsopgaver og de didaktiske fokusområder i de enkelte arbejdssituationer. Resultaterne viser også, at elever sjældent opnår fuldt status i praksisfællesskabet, samt at praksislæring kan føre til "sikkerhedsproblematisk

erfaringer” men også til selvstændighed, helhedsforståelse, indgåelse i både rutiner og udvikling af faget (Bisgaard, 2018).

I et litteraturstudie (Louw & Hansen, 2018) undersøges det, hvordan unge på social- og sundhedsuddannelserne såvel som på sygeplejerskeuddannelserne oplever deres uddannelsesliv. Det konkluderes, at faglige fællesskaber både med andre elever i oplæringen og med vejlederen har stor betydning, og at eksklusion fra de faglige fællesskaber i oplæringen kan føre til frafald fra uddannelsen. Desuden oplever eleverne udfordringer med at håndtere deres faglige identitet som elev under uddannelse og som kollega på en arbejdsplads og føler sig i nogen udstrækning ikke klædt på til at tage ansvar for deres egen læring i oplæringen (Louw & Hansen, 2018).

For at håndtere sådanne udfordringer har Nyhus Rohwedder (2022) udviklet en model for praksisforbedrende læringssamtaler mellem elev og lærer, praktikant og vejleder, som kan anvendes til igangsættelse og kvalificering af læringssamtaler, som har til formål at forbedre praksis. Modellen viser fire idealtypiske læringssamtaler: rådgivning, fejlretning, monitorering og udforskning, der kan benyttes til at blive klogere på hvordan man for eksempel som oplæringsvejleder kan forbedre og kvalificere læring.

I et pilotprojekt undersøger Aarkrog (2022), hvordan simulationsbaseret læring indvirker på udvalgte oplæringsmål i elevernes overgang fra skole til første oplæringsperiode på hovedforløbet, samt på deres motivation for at fortsætte på uddannelsen og på deres opnåelse af oplæringsmålene. Projektet konkluderer, at eleverne i en forsøgsgruppe med simulationsbaseret læring har bedre kontakt til oplæringsvejleder end dem i kontrolgruppe. Det ser således ud til, at dette kan have betydning for, hvordan man falder til på oplæringsstedet. Der viser sig dog ingen systematiske forskelle på de to elevgrupper i forhold til oplæringsmål og motivation (Aarkrog, 2022).

I et mere administrativt perspektiv undersøger Jørgensen et al. (2006) manglen på praktikpladser og årsager til, at godkendte praktikpladser ikke tager elever. Her skiller social- og sundhedsuddannelserne sig ud, da alle elever er sikret en plads men der er alligevel store geografiske forskelle, hvor fokus på rekruttering og fastholdelse for eksempel i hovedstadsområdet er centralt. Undersøgelsen viser også, at unge elever opfatter praktiksteder som mere krævende end de ældre elever og de unge er dermed mere udsatte. På samme måde opleves elever, der har sproglige udfordringer, også som særligt ressourcekrævende for praktiksteder (Jørgensen et al., 2006).

I en undersøgelse af unges forhold til arbejdsmiljø og risikoadfærd i arbejdet (Nielsen & Sørensen, 2009) viser en rapport blandt andet, at social- og sundhedsassistentelever taler graden af farlighed i praktikken ned, også selvom nogle allerede har haft arbejdsskader. Sikkerhedsforanstaltninger fortælles ofte frem som virkelighedsfjerne regler, der ikke tager hensyn til omsorgsarbejdets

kompleksitet og uforudsigelighed og der er derfor tale om manglende accept af at risikoadfærd opleves som en nødvendighed og at opgaver i praktikken kan udgøre en risiko (Nielsen & Sørensen, 2009).

Forskningen i oplæring på social- og sundhedsuddannelserne er således meget spredt med nedslag i både praksisfællesskaber, fokus på sikkerheden samt betydningen af alder, sproglige udfordringer og mere administrative forhold for frafald. Generelt er det iøjnefaldende, hvor sparsom forskningen i oplæringsdelen er taget i betragtning, hvor stor en del af deres uddannelse det udgør. Vi vender nu blikket mod den anden del af forskningen i social- og sundhedsuddannelserne, som omhandler de mere tværgående samspil i forhold til faglig tilblivelse og til- og fravalg af uddannelserne.

### Faglig tilblivelse

Vi bevæger os nu ud i de mere tværgående temaer i forskningen, hvor vi starter med at se nærmere på det vi samlet set kalder faglig tilblivelse – altså de processer hvor igennem elever tilegner sig faglige kompetencer og opbygger deres faglige identitet (Davies, 2000; Jensen, 2012). Dette tema indeholder 8 inkluderede bidrag, som omhandler perspektiver der går på tværs af skoledelen og oplæringsdelen af uddannelsen.

Jensens ph.d. (2012) undersøger social- og sundhedselevs læring i samspillet mellem skole og praktik med fokus på klasserum, praktik og elevtilblivelser gennem såkaldte fortællespor, praksisser og samfundets diskurser. Der fremhæves tre analytiske fortællespor; det primære som er sygepleje (at gøre en forskel), sekundært om at være lønarbejder (arbejdsforhold) og tertiært et spor der kaldes husmor-fortællesporet (det omsorgsfulde og almindelige). Det konkluderes, at positionen som social- og sundhedselev handler om at kunne tage ansvar for egen læring, hvilket er en position, mange elever har svært ved at kunne indgå i. Dertil kommer, at underviserne er fanget mellem et ønske om at få alle elever godt gennem uddannelsen og bekymringen om, at nogle elever ikke er i stand til at varetage arbejde med ældre (Jensen, 2012). I forlængelse heraf undersøger Jensen (2013) også på social- og sundhedselevs vej mod en faglig identitet. Her vises det, hvordan det er op til eleverne selv at navigere i de forskellige fortællespor i mødet med borgerne. Dette kan være svært for eleverne at reflektere over, og uddannelserne mangler fokus på at skabe de nødvendige refleksionsrum.

Lehn-Christiansen undersøger i sin ph.d.-afhandling (2011) samt i en artikel (2013b), hvordan sundhed og sundhedsfremme praktiseres på social- og sundhedshjælperuddannelsen. Lehn-Christiansen viser blandt andet, at social- og sundhedseleverne forventer at kunne varetage opgaver inden for sundhed for den enkelte borger, men tiltroen til om eleverne faktisk kan dette er lav. Samtidig påpeges det, at social- og sundhedshjælper elevernes fagligheder ikke altid

kommer nok i spil på grund af arbejdets organisering, hvor nogle faglige handlinger kun må udføres af sygeplejersker. Eleverne er dermed i et krydsfelt mellem myndig og umyndig (Lehn-Christiansen, 2011, 2013b). Elevernes egen sundhed anses derudover som et individuelt ansvar, som nogle elever lever op til, mens andre elever, særligt i minoritetsgrupper, har sværere ved dette. Afhandlingen viser også, at elevernes færdigheder og kompetencer ikke altid kommer i spil, ligesom de forventes både at kunne deres faglighed og være gode til at skabe relationer, hvilket ikke altid spejler uddannelsens socialpædagogiske profil (Lehn-Christiansen, 2011).

Bøje et al. (2014) undersøger i et aktionsforskningsprojekt match og mismatch mellem elever og den kultur, de er elever i. Projektet finder at i et match er eleven i stand til at kommunikere med underviserne på positiv vis og stiller relevante faglige spørgsmål, som fremmer deres identitetsprocesser. I et mismatch kæmper de elever, der forhandler klasseidentitet med sine undervisere og ikke har dansk som førstesprog, med at blive anerkendt for sin faglighed fremfor udelukkende at blive set som en med sproglige vanskeligheder.

I Livengs ph.d.-afhandling (2007) samt forskningsartikel (2006) undersøges det, hvad der sker når social- og sundhedshjælpernes orienteringer møder arbejdsmarkedet og "virkeligheden" både under uddannelse og efter. Liveng fremhæver tre hovedpointer. For det første spiller den enkelte elevs livshistorie en stor rolle for deres valg om tage social- og sundhedsuddannelsen. For det andet er en drivkraft at udøve omsorg, som er en væsentlig motivation særligt for de kvindelige elever i faget. For det tredje er det en central pointe, at der ikke mangler motivation for omsorgsarbejde, men de ydre omstændigheder såsom lav løn, lav social status og manglende samfundsmæssig anerkendelse, står i stor kontrast til de kvindelige elevers omsorgsorientering. Tilsvarende sætter Dahl (2000) fokus på omsorgskundskaber og behovet for nye måder at indlære omsorgskompetencer på. Dahl peger blandt andet på, at det er centralt at tage udgangspunkt i elevers allerede eksisterende omsorgskundskaber, hvilket også styrker deres selvstændighed og evne til refleksion.

Samlet set peger forskningen om elevers faglige tilblivelser på social- og sundhedsuddannelsen på udfordringer i match mellem egne og skolekulturens forventninger, uoverensstemmelser mellem motivation for omsorg og regler på arbejdsmarkedet, dilemma mellem forventninger om at tage et stort ansvar og mistilliden til at de kan leve op til samt social- og sundhedsuddannelsen manglende anerkendelse og status i samfundet.

### **Til- og fravalg af uddannelsen**

Dette er et relativt omfattende tema og indeholder 14 inkluderede bidrag, som omhandler en række perspektiver på emnet. I 2022 udgiver VIVE (Larsen & Jakobsen, 2022) et overblik over eksisterende litteratur om rekrutterings-

udfordringer og mangel på arbejdskraft i velfærdsfagene. I forhold til social- og sundhedsuddannelsen, viser det, at der mangler arbejdskraft, ledighedsprocenten er meget lav, der er meget ufaglært arbejdskraft på området og det forventes at manglen på arbejdskraft vil stige i takt med, at der kommer flere ældre. Der tegnes desuden et billede af, at optagelsen på social- og sundhedsuddannelsen er faldet samt at der er et stort frafald på hovedforløbene, og undersøgelsen peger på, at dårligt image, praksischoke og faglige og personlige udfordringer kan ligge til grund.

Social- og sundhedsuddannelsens image uddybes ligeledes i et andet bidrag (Lauritzen et al., 2022), som viser, hvordan stigmatiserende og negative associationer blandt elever i grundskolen og andre ungdomsuddannelser og i medierne, dårligt arbejdsmiljø og medarbejdere uden kvalifikationer spiller en rolle for social- og sundhedsuddannelsens image, som kan føre til frafald. Omvendt fremhæver social- og sundhedselever selv et mere positivt image knyttet til komplekse arbejdsopgaver, engagerede og omsorgsfulde medarbejdere samt højt fagligt niveau.

Samlet viser forskningen, at rekrutteringsudfordringerne hænger sammen med strukturelle og arbejdsmæssige forhold såvel som social- og sundhedsuddannelsernes image. Der har dog også i forhold til rekruttering og valg af uddannelsen været et særskilt fokus på betydningen af køn, hvilket vi kigger nærmere på i det næste.

### *Kønnede valg*

I forlængelse af føromtalt ph.d.-afhandling, undersøger Lehn-Christiansen i en artikel (2013a) forestillinger om "den gode elev" i social- og sundhedsuddannelserne, og hvordan disse hænger sammen med køn, klasse og seksualitet (Lehn-Christiansen, 2013a). Der konkluderes, at eleverne oplever at skulle leve op til en række normer og sociale koder for kvindelig (heteroseksuel) middelklasseelev, hvor de hverken er for meget eller for lidt i deres påklædning, sprog og væremåde. Dette kan således være medvirkende til frafald, også blandt heteroseksuelle mænd, der eksempelvis kan opleve at de skal "forsvare" deres seksualitet på grund af valg af et fag der opfattes som kvindeligt (Lehn-Christiansen, 2013a).

I Wohlgemuths ph.d.-afhandling (2010) undersøges mænds begrundelser af og erfaringer med at vælge en omsorgsuddannelse og -karriere. Den peger på vigtigheden af videreuddannelse, gode jobmuligheder/jobgaranti og omsorgsperspektivet. Dertil belyser ph.d.-en et makro policyniveau, hvori det tydeliggøres, at systemet skal indtænke mænds tilvalg af omsorgsuddannelser ikke som en nødvendighed men som et arbejde, som mænd også kan brænde for og efterspørge som meningsfulde arbejdsliv.

Brandt undersøger i sin ph.d.-afhandling (2013) sammenhænge mellem livsbaner og valg af erhvervsuddannelse med fokus på betydningen af køn for gennemførelse og frafald. Afhandlingens hovedkonklusioner lyder, at valget på den ene side er emotionelt og på den anden side også har med strukturelle og historiske omstændigheder at gøre. Kønnede forventninger til valg af uddannelse har en betydning, og da normen er, at kvinder bør uddannes inden for omsorg og pleje, bliver der overensstemmelse mellem kognitive erfaringer og sociale strukturer, der får betydning for tilvalg og fravalg af omsorgsuddannelse. Det understreges, at normerne for hvad der er kvindeligt og mandligt, også inden for faget, opretholdes af både mænd og kvinder.

Bloksgaard (2009) undersøger barrierer for, at flere mænd vælger og bliver i social- og sundhedsfaget og konkluderer, at når fag er henholdsvis feminint eller maskulint konnoteret, så har dette indflydelse på valg af uddannelse og beskæftigelse. Bloksgaard peger på barrierer som dårligt og forældet image, en lav løn, praksischoke, at uddannelsesvejledning er kønnet og at omgivelserne kan virke uforstående eller fordømmende over for mænd der søger social- og sundhedsfaget. Mænd bliver således mødt med en række fordomme, herunder spørgsmål om deres seksualitet og mangel på maskulinitet. Anbefalingerne er at opdatere fagets image, benytte sig af mandlige rollemodeller, rekrutterings- og vejledningsmateriale til mænd og at skabe faglige fællesskaber for mænd i social- og sundhedsfaget, for eksempel gennem mentorordninger (Bloksgaard, 2009). Hvad angår mænd i faget, undersøgte Weber og Baagøe Nielsen (1997) mænds erfaringer med SOSU-uddannelsens daværende indgangsforløb og konkluderer, at mændene er optaget af fast arbejde, indkomst og videre muligheder, af omsorgspleje og at indgangsforløbet var med til at åbne for et blik for det mere brede felt af omsorgsarbejde.

Det gentages således i forskningen, at social- og sundhedsuddannelserne i høj grad tillægges feminine værdier og primært tiltrækker kvinder mens de mænd, der faktisk vælger uddannelserne, på trods af at de møder megen kulturel og samfundsmæssig modvind, finder at der er plads til maskulint kønnede værdier og omsorgsarbejde. I det følgende skal vi se på, hvad forskningen viser af forskellige tværgående perspektiver i forhold til fravalg af uddannelserne.

#### *Tværgående perspektiver på fravalg*

Allerede i 2004 blev social- og sundhedsuddannelsernes historie, optag og afbrud af uddannelse afdækket via en litteraturgennemgang (Pedersen, 2004), der viste, at 95 procent af social- og sundhedsseleverne er kvinder, som har været beskæftiget inden for social- og sundhedsområdet inden påbegyndt uddannelse. I 2004 var afbrudsprocenten for social- og sundhedsselever 20 procent, hvilket var det samme som andre erhvervs- og ungdomsuddannelser. Også dengang skete de fleste fravalg af uddannelsen særligt i den første praktikperiode og allerede

dengang nævnes "praksischok" som en af årsagerne. Det fremhæves i litteraturgennemgangen at årsagerne til afbrydelse af uddannelsen falder under tre hovedgrupper: De praktikrelaterede som blandt andet handler om, at man bruges som billig arbejdskraft, kun får ensformige opgaver eller finder ud af, at uddannelsen ikke var noget for dem alligevel. De personlige årsager som blandt andet sygdom, barsel, økonomiske forhold eller familieproblemer, samt skolerelaterede frafaldsårsager, som ikke forekommer ofte, omhandler at uddannelsen opleves enten for fagligt nem eller for krævende (Pedersen, 2004).

Relationer og fællesskabers betydning står centralt i en frafaldsanalyse af velfærdsuddannelserne (Tanggaard & Wegener, 2012), som konkluderer, at institutionerne har mere brug for organisatorisk viden og sammenhæng end for nye fastholdelsesinitiativer. I analysen peger elever på relationer, tilhørsforhold og oplevelsen af at blive inkluderet i et læringsmiljø som noget af det mest afgørende for deres trivsel og muligheder for at gennemføre uddannelsen. Det fremhæves også som centralt at opleve faget forud for uddannelsesvalget, hvor det især er de kropslige, oplevelsesbaserede møder med faget, der betyder noget. Det er også centralt at udvikle kompetencerne til at være en del af et fællesskab og at indgå i den direkte kontakt med mennesker, der behøver hjælp og som er syge og døende. Dette eksistentielle perspektiv er centralt for social- og sundhedsuddannelserne også i forhold til frafald (Tanggaard & Wegener, 2012).

I 2006 undersøger Andersen og Juhl (2006) gennem en spørgeskemaundersøgelse sammenhængen mellem undervisningsmiljø og frafald på erhvervsuddannelserne herunder social- og sundhedsuddannelserne. En central konklusion i undersøgelsen er, at det sociale undervisningsmiljø, forstået som tryghed, lærernes faglighed og formidlingsevner, omgangstone og social omgang med klassekammerater, har en positiv effekt på fuldførelse af uddannelse. Således giver høj tilfredshed med det sociale undervisningsmiljø mindre sandsynlighed for frafald eller overvejelser herom. Det fysiske undervisningsmiljø, forstået som pladsforhold, vedligeholdelse af skolen, udendørsarealer og adgang til IT-udstyr, vurderes ikke til at have en selvstændig effekt på frafaldstilbøjelighed.

I 2011 fremhæver en evaluering af social- og sundhedsskolernes anvendelse af rekrutterings- og fastholdelsesmidler (Pedersen & Hjermov, 2011) potentialerne ved at skifte fokus fra at ville øge tilgangen til uddannelsen til et fokus på at kvalificere overgangen mellem skole og praktik samt at intensivere samarbejdet med praktiksteder. Evalueringen viser derudover blandt andet, at der er en organisatorisk forankring af frafaldsindsatser samt et styrket samarbejde med andre uddannelsesinstitutioner og Ungdommens Uddannelsesvejledning.

På trods af at motivationen for omsorgsarbejdet fylder meget for valget af social- og sundhedsuddannelsen, er frafaldet stadig stort. Vi ser her, hvordan dette tilskrives en række faktorer, som praksischok, der har floreret i 20 år, såvel

som tilhørsforhold og inklusion i læringsmiljøet samt et stort fokus på overgange mellem skole og praktik.

### Særlige grupper og indsatser

Det sidste tema inden for forskningen i til- og fravalg af social- og sundhedsuddannelsen handler om fokus på indsatser for særlige elevgrupper. I 2022 viser en forskningsrapport (Ibsen, 2022) om støtte særligt i forhold til fastholdelse af sårbare social- og sundhedselever, at omfanget af elever som har vanskeligheder med deltagelse i uddannelsen kan opleves som en byrde for vejledere og skabe frafald af elever. Dette kobles især til "praktikchok", som ofte opleves af sårbare elever og som kan afhjælpes af overgangstiltag som for eksempel forventningsafstemning, vejlederbesøg og støttesamtaler til dem, der har det sværest. Praktikvejledere er helt afgørende for at hjælpe elever ind i det faglige fællesskab samt løsning af opgaver. I den forbindelse nævnes det, at oplæringsmål kan erstattes med elevens egne mål eller fokus på det de selv har svært ved at lære. Uddannelsen kan med fordel for de sårbare elever tilrettelægges således, at eleverne er tilknyttet primært et oplæringssted, hvorved de får bedre vilkår for at indgå og deltage i det faglige fællesskab, som er vigtigt for gennemførelse af uddannelsen (Ibsen, 2022).

Et nyere studie fra VIVE (Sparre & Nielsen, 2023) har fokus på den gruppe af social- og sundhedselever med flygtninge og migrationsbaggrund, der vælger uddannelsen ud fra en motivation om at få et arbejde og dermed muligheden for opholdstilladelse i Danmark. Det viser, at for personer med asyl- og arbejdsmigrant status er social- og sundhedsuddannelserne og det efterfølgende sikrede fast arbejde og fast indkomst en vej til (mere) sikkerhed og en permanent opholdstilladelse, selvom de enkelte kan have haft drømme om andre uddannelse- og karriereveje. Kortere uddannelser, hvor man dermed hurtigere kan få fast arbejde, samtidig med mulighed for løn undervejs i praktik, er derfor attraktive for at nå målet om en større sikkerhed.

I en ældre evalueringsrapport fra EVA (Wegener et al., 1996) var formålet at evaluere effekten på støtteaktiviteter for elever med anden etnisk baggrund end dansk. Rapporten kommer med tre centrale konklusioner. For det første, at det er vigtigt, at det er tydeligt hvem elever, ansatte og samarbejdspartnere skal henvende sig til, hvis der er spørgsmål eller problemstillinger. For det andet, at der er gode erfaringer med informationsmøder, sprogpraktikker og vejledningsmøder for det de kalder "tokulturelle elever" - også før og under ansøgningsproces. Ligeledes ses der god erfaring med tæt samarbejde med sprogskoler og sagsbehandlere. Og for det tredje konkluderes det, at erfaringerne med lektiecaféer og målrettede tilbud mod tokulturelle elever har været blandet; nogle positive andre ubrugte. Her understreges det, at tillid til personen bag tilbuddet er centralt for eleverne (Wegener et al., 1996).

Samlet viser forskningen i fastholdelsestiltag for elever med særlige behov samt elever med minoritetsetnisk baggrund, at det er centralt at der er fokus på forventningsafstemning samt hjælp og støtte undervejs med både faglige og personlige forhold. Den oplæringsansvarlige har en helt afgørende rolle såvel som det at hjælpe eleverne ind i det faglige fællesskab, som kan have afgørende betydning for gennemførelse af uddannelsen.

## Diskussion og konklusion

Dette scoping review har haft til formål at skabe et samlet overblik over den forskningsbaserede viden om social- og sundhedsuddannelserne i Danmark siden deres etablering i 1991. Gennemgangen viser et felt, der på den ene side er kendetegnet ved tematisk bredde og metodisk variation, men på den anden side også ved store forskelle i tyngde og betydelig fragmentering. Samlet peger resultaterne på et forskningsfelt, hvor bestemte tematikker – særligt simulationsbaseret undervisning, klasserumskultur og frafald – har opnået relativ konsolidering, mens andre områder, herunder oplæringsdelen og samspillet mellem institutionelle niveauer, fremstår underbelyste.

Et centralt fund i reviewet er, at forskningen i høj grad er praksisnær og ofte udviklet i tæt relation til konkrete udviklingsprojekter eller lokale problemstillinger. Dette vidner om et felt med stærk kobling til uddannelsesinstitutionernes aktuelle udfordringer. Samtidig betyder denne praksisnærhed, at forskningen i mindre grad fremstår kumulativ og teoretisk konsolideret. Studierne er ofte tematiske nedslag snarere end led i længerevarende forskningsindsatser, og der ses et behov for mere systematiske videreudviklinger af begreber, metoder og analytiske perspektiver på tværs af studier. Dette hænger sammen med de strukturelle vilkår for et relativt lille forskningsfelt, der historisk har haft begrænsede forskningsressourcer, hvilket netop understreger behovet for mere sammenhængende og langsigtede forskningsindsatser, som med udgangspunkt i det praksisnære kan bidrage til teoretisk fordybelse og akkumulering af viden.

Et andet centralt fund i reviewet er en tydelig asymmetri mellem forskningen i skoledelen og forskningen i oplæringsdelen. På trods af at oplæringen tidsmæssigt udgør en væsentlig del af uddannelsen, er denne arena markant mindre udforsket. Hvor skoledelen er genstand for analyser af didaktik, klassekultur og innovation, fremstår oplæringen primært belyst gennem enkeltstående studier om praksisfællesskaber, sikkerhed eller særlige elevgrupper. Denne skævhed rejser et centralt spørgsmål omkring den viden der prioriteres i forskningen, og hvilke dele af uddannelsens virkelighed der dermed bliver mindre synlige. Oplæringen udgør en kompleks organisatorisk og relationel kontekst, hvor elever indgår i skiftende arbejdskulturer og magtstrukturer. En styrket

forskningsindsats på dette område vil kunne bidrage til en mere helhedsorienteret forståelse af vekselluddannelsens dynamikker, herunder hvordan ansvar, læring og professionel identitet formes i spændingsfeltet mellem skole og praksis.

Et tredje centralt fund er den gennemgående problemorientering omkring frafald og fastholdelse. Frafald fremstår som en vedvarende analytisk og politisk reference, der strukturerer forskningsinteressen. Denne orientering er forståelig i lyset af sektorens rekrutteringsudfordringer, men den kan samtidig medføre, at uddannelsen primært forstås gennem en individualiserende mangeloptyk og at man overser betydningen af længerevarende processer omkring faglig tilblivelse, omsorgsorientering og menings-skabelse. En fremtidig forskningsagenda kunne med fordel balancere frafaldsperspektivet med analyser af, hvad der konstituerer bæredygtige lærings- og professionsfællesskaber især i oplæringsdelen og hvordan faglighed udvikles over tid med fokus på hvad der understøtter dette.

Afgrænsningen til forskningslitteratur i en dansk kontekst har muliggjort en analytisk sammenlignelig og kontekstnær kortlægning af feltet, som indebærer, at internationale perspektiver ikke er inddraget. En komparativ analyse med internationale studier ville kunne bidrage til at synliggøre, hvilke problemstillinger der er specifikt danske, og hvilke der er strukturelt forbundet med sundheds- og omsorgsuddannelser mere generelt. Ligeledes har afgrænsningen til peer-reviewed og metodisk transparente publikationer udeladt erfaringer fra udviklingsprojekter og praksisrapporter. En syntetisering af den viden, der samlet set tegner sig i disse, vil kunne bidrage med indsigt i potentialet for systematiske videreudviklinger af begreber, metoder og indsatser, der kan styrke feltet. På denne baggrund ser vi dermed flere centrale vidensbehov: 1) Mere dybdegående forskning i oplæringsdelen, herunder organisatoriske vilkår, vejledningspraksisser og relationer i skiftende fællesskaber. 2) Langsigtede studier af faglig tilblivelse, der følger elever gennem hele uddannelsesforløbet og ind i arbejdsmarkedet. 3) Analyser af institutionelle og strukturelle rammer, herunder styringsformer, reformer og arbejdsmarkedsforhold, og deres betydning for uddannelsens indhold og identitet. 4) Styrkelse af kumulative forskningsprogrammer, hvor begreber og metoder videreudvikles systematisk på tværs af projekter. Samlet set, vil en mere sammenhængende og forskningsmæssigt forankret vidensopbygning om uddannelsernes pædagogiske, organisatoriske og professionsdannende dimensioner, kunne styrke social- og sundhedsuddannelsernes centrale rolle i velfærdssamfundet fremover.

## Slutnoter

- <sup>1</sup> Social- og sundhedsuddannelserne består af uddannelserne til social- og sundhedsassistent, som varer 3 år og 10 måneder og social- og sundhedshjælper, som varer 2 år og 2 måneder.
- <sup>2</sup> Undervisningsministeriet ændrede terminologien på erhvervsuddannelsesområdet fra januar 2022, så "praktik" fremover benævnes "oplæring" (jf. Børne- og undervisningsministeriet, 2020), i nærværende artikel anvender vi oplæring i artikler efter denne dato og praktik i artikler før.

## Om forfatterne

**Anne Görlich** er lektor og Ph.D på Center for Ungdomsforskning, Aalborg Universitet i København. Hendes forskning handler om unges muligheder og barrierer for gennemførelse og deltagelse i uddannelse med særligt fokus på de unge, som har svært ved at gennemføre uddannelse. Derudover har hun et generelt fokus på mistrivsel og trivsel i ungdomslivet.

**Emma Søndergaard Thomsen** er kandidat i Uddannelsesvidenskab og videnskabelig assistent på Center for Ungdomsforskning, Aalborg Universitet i København. Hendes interesse kredser om ungdomsliv og uddannelse både generelt og særligt i forhold til unge på erhvervsuddannelserne og deres frafald- og gennemførelsesprocesser.

**Helene Hoffmann Jensen** er bachelor i Socialvidenskab, igangværende kandidat i Social Studies of Gender på Lunds Universitet og studentermedhjælper på Center for Ungdomsforskning, Aalborg Universitet i København. Hun er involveret i projekter omhandlende elever på erhvervsuddannelserne samt LGBT+ unge i skolen.

**Katrine Thea Pløger Nielsen** er cand.mag. i Læring og Forandringsprocesser og PhD stipendiat på Center for Ungdomsforskning, Aalborg Universitet i København. Hendes forskning handler om eud-elevs oplevelser med krænkende handlinger på deres oplæringspladser og har til formål at skabe viden om dette samt konsekvenserne for elevens uddannelsesforløb og gennemførelse.

## Referencer

- Andersen, T. Y. & Juhl, O. (2006). *Frafald og undervisningsmiljø på erhvervsuddannelserne, EUD og social- og sundhedsuddannelserne, SOSU*. Dansk Center for Undervisningsmiljø (DCUM).
- Arksey, H. & O'Malley, L. (2005). Scoping studies: Towards a methodological framework. *International Journal of Social Research Methodology*, 8(1), 19–32. <https://doi.org/10.1080/1364557032000119616>
- Bisgaard, J. (2018). *Praktikkens didaktik: Hvordan styrkes lærlinge og studerendes engagement og læring i praktik?* [Ph.d.-afhandling, DPU, Aarhus Universitet].
- Bloksgaard, L. (2009). *SOSU-mænd og elektrikerkvinder – hvorfor ikke? En analyse af to kønsdominerede fag*. Specialfunktionen for Ligestilling.
- Brandt, L. I. (2013). *Social- og Sundhedshjælperuddannelsen – den rette hylde? Et uddannelsessociologisk og livshistorisk perspektiv på frafald og gennemførelse af en erhvervsuddannelse* [Ph.d.-afhandling, Roskilde Universitet].
- Bøje, J. D., Beck, S. & Winum, H. (2014). *Uddannelse mellem skole og praktik: Delrapport fra et aktionsforskningsprojekt på Social- og Sundhedsskolen Fyn*. Syddansk Universitetsforlag.
- Bøje, J. D., Winum, H., Beck, S. & West, D. (2015). *Teori og praksis på SOSU-uddannelserne: Et aktionsforskningsprojekt på SOSU Fyn*. Syddansk Universitetsforlag.
- Børne- og Undervisningsministeriet. (2020). *Trepartsaftale om flere lærepladser og entydigt ansvar*. <https://uvm.dk/media/r4zmqfb1/201121-trepartsaftale-om-flere-laerepladser-og-entydigt-ansvar.pdf>
- Dahl, H. M. (2000). *Mellem pest og kolera: Faglighed i social- og sundhedshjælperuddannelsen*. Forbundet af Offentligt Ansatte.
- Daudt, H. M., van Mossel, C. & Scott, S. J. (2013). Enhancing the scoping study methodology: A large, inter-professional team's experience with Arksey and O'Malley's framework. *BMC Medical Research Methodology*, 13, Artikel 48. <https://doi.org/10.1186/1471-2288-13-48>
- Davies, B. (2000). *A body of writing, 1990–1999*. Rowman & Littlefield.
- Duch, H. (2023). Demokrati: Potentialer og udfordringer i en social- og sundhedsuddannelse. *Utbildning & Demokrati: Tidskrift för didaktik och utbildningspolitik*, 32(1), 27–45. <https://doi.org/10.48059/uod.v32i1.2103>
- Duch, H. & Skov, T. K. (2023). Demokrati på erhvervsuddannelser med afsæt i social- og sundhedsuddannelser. *Nordic Journal of Vocational Education and Training*, 13(1), 1–27. <https://doi.org/10.3384/njvet.2242-458X.231311>
- EVA. (2001). *Social- og sundhedshjælperuddannelsen: Undersøgelse af en uddannelse i forandring*. Danmarks Evalueringsinstitut (EVA).
- Haslam, C. R., Thomsen, T. V. & Bach, L. (2016). nKNOWation: Et sundhedsteknologisk innovationssamarbejde mellem to nordjyske erhvervsskoler. *CEPRA-striben*, (21), 20–27. <https://doi.org/10.17896/UCN.cepra.n21.171>

- Ibsen, J. T. (2022). *Støtte til fastholdelse af sårbare SOSU-elever: Erfaringer og perspektiver fra SOSU-elever og professionelle omkring eleverne i København*. Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Jensen, A. W. (2011). Frafaldsbekæmpelse på sosu: Mikroniveauets betydning. I C. H. Jørgensen (Red.), *Frafald i erhvervsuddannelserne* (s. 33–48). Roskilde Universitetsforlag.
- Jensen, A. W. (2012). *Sosu-elevers læring i skolepraktiksamspillet: Analyser af klasserum, praktik og elevtilblivelser* [Ph.d.-afhandling, Roskilde Universitet].
- Jensen, A. W. (2013). SOSU-elever på vej mod en faglig identitet. *Gerontologi*, 29(2), 26–29.
- Jensen, T. H., Lyngholm, I. S., Bach, K. M. & Aarkrog, V. (2022). *Virtual reality som læringsredskab: Anvendelse af virtual reality på SOSU-assistentuddannelsen til træning i proceduren bag Tidlig Opsporing af Begyndende Sygdom (TOBS) og Kronisk Obstruktiv Lungesygdom (KOL)*. Aarhus Universitet, DPU.
- Jørgensen, C. H., Jensen, H. H., Larsen, L. & Hansen, J. A. (2006). *Hvorfor oprettes der ikke praktikpladser? En undersøgelse indenfor fire uddannelser: Murer, automatikfagtekniker, kontor og social- og sundhedsassistent* (1. udg.) (Øje på Uddannelse, Vol. 2006 No. 2). Landsorganisationen i Danmark.
- Larsen, M. & Jakobsen, V. (2022). *Arbejdskraftmangel og rekrutteringsudfordringer på de store velfærdsområder: Forundersøgelse af eksisterende viden*. Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Lauritzen, H. H., Jensen, M. C. F., Kjer, M. G. & Mikuta, M. I. (2022). *Analyse af social- og sundhedsfagenes image og imageudfordringer: Rekruttering til og fastholdelse i social- og sundhedsfagene*. Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd.
- Lehn-Christiansen, S. (2011). *I sundhedens tjeneste: Om praktiseringer af sundhedsfremme i social- og sundhedshjælperuddannelsen* [Ph.d.-afhandling, Roskilde Universitet].
- Lehn-Christiansen, S. (2013a). Pæne piger: Ordentlighed som ideal i uddannelsen af SOSU-hjælper. *Gerontologi*, 29(2), 4–9.
- Lehn-Christiansen, S. (2013b). Sundhedsfremmende sosu'er: Uddannelse mellem ansvarliggørelse og umyndiggørelse. *Dansk Pædagogisk Tidsskrift*, 1, 40–48.
- Levac, D., Colquhoun, H. & O'Brien, K. K. (2010). Scoping studies: Advancing the methodology. *Implementation Science*, 5, Artikel 69.  
<https://doi.org/10.1186/1748-5908-5-69>
- Liveng, A. (2006). Social- og sundhedshjælperelvers omsorgsorientering og hjælperarbejdets modsætningsfyldte krav. *Tidsskrift for arbejdsliv*, 8(1), 32–48.  
<https://doi.org/10.7146/tfa.v8i1.108537>

- Liveng, A. (2007). *Omsorgsarbejde, subjektivitet og læring: Social- og sundheds-hjælperelevers orienteringer mod omsorgsarbejdet og deres møde med arbejdets læringsrum* [Ph.d.-afhandling, Roskilde Universitet].
- Louw, A. V. & Hansen, N.-H. M. (2018). *Det gode uddannelsesliv i praktikken: Vidensnotat om praktikken på social- og sundhedshjælperuddannelsen, social- og sundhedsassistentuddannelsen og sygeplejerskeuddannelsen*. Center for Ungdomsforskning.
- Lynggaard-Jensen, L. & Wegener, C. (2016). *Styrkelse af klasserumskultur i social- og sundhedsuddannelserne gennem undervisernes kompetenceudvikling*. Aalborg Universitet.
- Møller, B. (2022a). Tvivl som trigger for læring i omsorgsarbejdet. *Kognition & Pædagogik*, 32(123), 26–33.
- Møller, B. (2022b). *Tvivl som trigger for læring: Et pædagogisk perspektiv på læring i omsorgsarbejdet* [Ph.d.-afhandling, Aalborg Universitet].
- Møller, B., Wegener, C., Nyhus Rohwedder, A.-B., Thomassen, A. O. & Dybdal, R. (2021). Uddannelse til ældrepleje: Et scoping review af læring i dansk social- og sundhedsuddannelse. *Nordic Journal of Vocational Education and Training*, 11(2), 91–116. <https://doi.org/10.3384/njvet.2242-458X.2111291>
- Møller, E., Mikkelsen, M. M., Sångren, B. & Gregersen, I. L. (2017). Tværfaglig teoretisk undervisning for social- og sundhedsassistentelever og sygeplejestuderende. *Uddannelsesnyt*, 28(4), 5–8.
- Nielsen, M. L. & Sørensen, N. U. (2009). *Spænd hjelmen: Pilotprojekt om unges forhold til arbejdsmiljø og risikoadfærd i arbejdet*. Center for Ungdomsforskning.
- Nyhus Rohwedder, A.-B. (2022). Praksisforbedrende læringssamtaler i SOSU. *Kognition & Pædagogik*, 32(123), 70–78.
- Nyhus Rohwedder, A.-B. & Thomassen, A. O. (2022). Samarbejde mellem forskning og SOSU-uddannelsespraksis. *Kognition & Pædagogik*, 32(123), 6–15.
- Pedersen, E. B. (2004). *Social- og sundhedshjælper og -assistenter: Antal, flow og årsager til frafald under og efter endt uddannelse*. Det Nationale Forskningscenter for Arbejdsmiljø.
- Pedersen, S. G. & Hjermov, P. (2011). *Sosu-skolernes anvendelse af midlerne fra trepartsaftalen til rekrutterings- og fastholdelsesindsatser: Slutevaluering*. Danmarks Evalueringsinstitut.
- Rambøll. (2024). *Kortlægning af virksomme indsatser, der kan øge gennemførelsen og reducere frafaldet på social- og sundhedsuddannelsernes hovedforløb*. Rambøll Management Consulting.
- Sparre, S. L. & Nielsen, S. H. (2023). I praktik for en bedre fremtid? SOSU-uddannelse og usikkerhed blandt flygtninge og migranter i Danmark. I M. Rytter, S.-L. J. Mortensen, S. Bregnbæk, & Z. Whyte (Red.), *Paradigmeskiftets konsekvenser: Flygtninge, stat og civilsamfund* (s. 281–302). Aarhus Universitetsforlag.

- Sørensen, D., Day, B., Minds, S., Christensen, S. M., Boniface, J. & Allermund, M. M. (2017). *Fagligt entreprenørskab i erhvervsuddannelserne: En kvalitativ analyse af hvordan undervisning gennem entreprenørskab kan påvirke elevers læring, motivation og lyst til at deltage i uddannelse*. Professionshøjskolen Metropol/VIA University College. <https://doi.org/10.7146/arbejdsrapirerkp.v0i1.120969>
- Tanggaard, L. & Wegener, C. (2012). *Flere velfærdsuddannede i Nordjylland: En frafaldsanalyse af uddannelserne til sygeplejerske, radiograf, social- og sundhedshjælper og social- og sundhedsassistent*. Aalborg Universitet. Uddannelses- og forskningsstyrelsen. (2022). *Kortlægning af forskning i erhvervsuddannelser*. UFM.
- UddannelsesGuiden. (2025). *Erhvervsuddannelser*. <https://www.ug.dk/uddannelser/erhvervsuddannelser>
- Valero, P., Daugbjerg, P. S. & Svejgaard, K. L. (2014). Praksisnærhed i erhvervsskolens naturfagsundervisning gennem betydende overgange. *Nordic Journal of Vocational Education and Training*, 4(1), 1-15. <https://doi.org/10.3384/njvet.2242-458X.14v4i1a7>
- Weber, K. & Baagøe Nielsen, S. (1997). *Jagten på den mandlige omsorgskompetence: Arbejdsrapirer vedr. et indgangsforløb til social- og sundhedsassistentuddannelsen – for mænd* (Skriftserie fra Erhvervs- og voksenuddannelsesgruppen, Nr. 52). Roskilde Universitet.
- Wegener, C. (2007). *Undervisningsmiljøer på social- og sundhedsskoler*. Dansk Center for Undervisningsmiljø (DCUM).
- Wegener, C. (2012). "Jeg kan godt sige "innovativ" – jeg siger det tit": Begrænser innovationsdiskursen innovation i praksis? *Dansk Sociologi*, 23(4), 29-50.
- Wegener, C. (2013). *Innovation – inside out: Change and stability in social and health care education*. Aalborg Universitet.
- Wegener, C., Storgård, E. & Brask, L. K. (1996). *Evaluering af de grundlæggende social- og sundhedsuddannelser*. Danmarks Evalueringsinstitut.
- Wohlgemuth, U. G. (2010). *Mænd og omsorg – hvorfor (ikke)? Mænds begrundelser for og erfaringer med valget af en omsorgsuddannelse*. Syddansk Universitet.